

Oikeus työhön, oikeus tulkkiin – entä tulkin oikeus saada tukea?

Pirkko Selin-Grönlund
Humanistinen ammattikorkeakoulu,
viittomakielentulkin koulutusohjelma

Abstract

The working life in general has changed radically, and so has the work of the deaf. Interpreters are facing new problems: they have to catch the changes of the working life, the languages and discourses which are changing, too. At the same time researchers of expertise question the definition of expertise as a collection of competencies of an individual. Professional development is seen as a social process which leads to collective expertise.

Collective expertise means that the expert never solves the problems alone; it is the co-operation with others that counts. This insight is based on the nature of social reality: all communication is about negotiating meanings. In my MA thesis, the interpreters report several joint efforts of the interlocutors and interpreters which proved to be significant. In the name of quality of interpreting the interpreters invited the interlocutors to cooperate. To accomplish that, the interpreters had to bring their learning processes public. The interlocutors felt responsible to contribute and enhance the communication.

What is remarkable here, nobody was actually in the center controlling the flow of communication. It was knotworking: experts gathered together as making a knot, the responsibilities were distributed and the meanings negotiated.

1 Johdanto

Viittomakielen tulkin arjen työn näkökulmasta symposiumin teemaan liittyvä termi sivistysvaltio tuntui aluksi hyvin mahtipontiselta. Jos **sivistys** kuitenkin merkitsee suvaitsevaisuutta erilaisuutta kohtaan, erilaisten **äänien** kuuntelemista, kuulemista ja kuulluksi tulemistä, myös suullinen kääntäminen eli tulkkaus niveltyy osaksi sivistysvaltion rakentamista. Tässä artikkelissa tarkastelen vakiintuneessa työpaikkatulkkauksessa kehkeytyneitä vuorovaikutuksen strategioita, joilla tulkin työskentelyä ja asiantuntijuuden kehittymistä tuetaan yhteisöllisesti ja yhteisvastuullisesti. Artikkelin perustuu Helsingin yliopistossa 2007 tekemääni aikuiskasvatustieteen pro gradu -tutkielmaan *Kun työnä on toisten työ – tapaustutkimus työpaikkatulkkauksen strategioista Kuurojen liitossa*.

Tutkielman tavoitteena oli tulkkien asiantuntijuuden luonteen tarkasteleminen vakiintuneessa toimintaympäristössä Kuurojen liitossa. Erityisen mielenkiinnon kohteena olivat tulkkien käyttämät vuorovaikutuksen strategiat sekä niiden teoreettista ainesta sisältävät perustelut, joista ei ole aiempaa tutkimusta. Yhtenä työn teoreettisena lähtökohdaksi oli ajatus siitä, että asioimistulkkauksilanteiden vuorovaikutus on dynaamista ja monikerroksista yhteisöllistä toimintaa eikä tulkin työn tarkastelu yksinomaan

instrumentaalista näkökulmasta ja yksilöllisen asiantuntijuuden käsitteiden varassa ole enää perusteltua.

Tutkimusongelmaa jäsenettiin aikuiskasvatustieteen kulttuurihistorialliseen viitekehykseen sijoittuvan kehittävän työntutkimuksen käsitteistön innoittamana. Tulkkien toimintajärjestelmän kohdehistoriallinen analyysi kattoi koko suomalaisen tulkkipalvelujärjestelmän kehityksen, jotta liiton tulkkauksen kehitysjuonne saatiin sijoitettua kulttuurihistorialliseen kehykseen. Empiiristä aineistoa strategioista hankittiin kuvaamalla tulkkien työskentelyä aidoissa tulkkaustilanteissa, joiden videotallenne toimi stimulated recall -menetelmällä toteutettujen tunnin mittaisten haastattelujen virikeaineistona. Muulla tavoin tulkkien toiminnanaikaisen ajattelun tavoittaminen olisi ollut vaikeaa. Haastatteluja tehtiin kuusi (kolme pari- ja kolme yksilöhaastattelua). Kaikilla haastatelluilla kuudella tulkilla on yli 10 vuoden työkokemus. Tässä artikkelissa keskityn kuvaamaan tulkkaustilanteiden yhteisöllisiä vuorovaikutuksen strategioita, yhteistyöaloitteita.

2 Viittomakieliset työelämässä

Viittomakielisten ja muiden kuurojen työssäkäynti ei sivistyneessä valtiossamme ole vielä itsestäänselvyys, vaikka oikeus työhön on yksi perustuslaillisista oikeuksistamme. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus Stakesin selvityksen mukaan vuosina 1995–2002 kuulovammaisten työttömyysaste oli vähintään 10 prosenttiyksikköä suurempi kuin muiden vammais- ja pitkäaikaissairaiden ryhmien koko ajanjakson ajan (Linnakangas, Suikkanen, Savtschenko & Virta 2006: 67). Työn saanti on edelleen hyvin vaikeaa paitsi vammaisuuden leiman, myös kieleen ja vuorovaikutuksen mahdollisuuksiin liittyvien ennakkoluulojen takia, eikä kuurojen koulutuksen historiasta johtuva heikohko koulutustaso edistä työllistymistä (Salmi & Laakso 2005: 420).

Vammaisuuden käsitteen läpätunkevuus näkyy esimerkiksi siinä, että viittomakielisten oikeus 180 tulkkaustuntiin kalenterivuodessa on kirjattu vammaispalvelulakiin, vaikka kielelliset oikeudet perustuslain tasolla määritellään kielivähemmistöön kuulumisen näkökulmasta. Opiskeluun tulkkipalvelua voi lain mukaan saada opintojen edellyttämän määrän, ja tätä oikeutta kuurot nuoret ovat alkaneet käyttää hyväkseen eri koulutusasteilla – yhä enemmän myös ammattikorkeakouluissa ja yliopistoissa. Vammaisuuden leima on himmenemässä, yhteisö voimaantuu viittomakielisen identiteetin vahvistuessa. Koulutustaso on nousemassa, ja sen myötä nousevat tulkkauksen laadun vaatimukset sekä opiskelussa että työssä.

Viittomakielen tulkkauksen näkökulmasta opiskelutulkkaus ja sen jatkumona työpaikatulkkaus muodostavat monimutkaisen ja haasteellisen kokonaisuuden. Työpaikatulkkaus ei Suomessa ole vielä vakiintunutta toimintaa, vaan suurin osa työpaikoilla tapahtuvasta tulkkauksesta toimii melko hajanaisen asioimistulkkauksen varassa. Siksi tuntuu hyvin ristiriitaiselta vaatimukselta se, että tulkin pitäisi ”osata” kaikkien työt: lääkärin, sosiaalityöntekijän, juristin, sorvaajan, atk-opettajan jne. Tulkkien erikoistumista ei ole päässyt syntymään riittävästi – tulkin näkökulmasta kehittyminen jää katkonaiseksi, ikään kuin hyvien alkuspurttien kokoelmaksi. Järjestelmällisen urakehityk-

sen puuttuessa työssä oppiminen on painottunut viittomakielen erikoiskielten hallinnan tavoitteluun.

Rainò (2006a) kuvaa osuvasti viittomakielisten ammatinharjoittajien visuaalista tapaa hahmottaa työn vaiheita, sisältöjä ja työvälineitä – auditiiviselle puhutulle kielelle kääntäessä työn sisältöä tuntematon tulkki olisi suurissa vaikeuksissa esimerkiksi kirjapainossa, jos hänen pitäisi tunnistaa oolin ja kastin käytön yksityiskohdat ”alle sekunnin kestävässä viittomajaksossa *kädessä oleva kapea pitkäköteräinen, jonka kärkeen voidaan pistoliikkeellä ottaa [kirjasimia]* ja jälkimmäisen *kaksin käsin esiinvedettävä [laatikko]*” (Rainò 2006a: 19). Kuvatut viittomat eivät ole kiinteitä tai kiteytyneitä siinä merkityksessä, joihin esimerkiksi viitottujen kielten sanakirjojen laadinta on pitkälti perustunut, vaan polysynteettisiä eli ne koostetaan useista tilannesidonnaisista merkitysosasista. Tulkin valmistautumisen kannalta olennaista on se, että tällainen erikoiskieli on tavoitettavissa ainoastaan kussakin erillisessä toimintaympäristössä. (Ks. Rainò 2006a: 18.)

Sitä mukaa kun kuurojen koulutustaso on noussut, he ovat alkaneet siirtyä käsillä tehtävästä tuotantopainotteisesta työstä tietointensiivisen työn suuntaan – tulkeille tämä on merkinnyt muun muassa erilaisissa virtuaalisissa maailmoissa liikkumiseen liittyvän polysynteettisen viittomiston tai pikemminkin leksikaalisten merkityspotentiaalien oppimisen vaatimusta (Rainò 2006b: 239; Rainò 2006a: 19). Kun työssä tapahtuvia muutoksia tarkastellaan työn historiallisten kehitysvaiheiden näkökulmasta – esimerkiksi siirtymänä käsityömäisestä tavasta standardoituun tuotantoon – havaitaan, että työssä joudutaan oppimaan uudenlaisia työn tekemisen tapoja (Victor & Boynton 1998: 7, 13). Myös työhön ja työpaikkojen kulttuuriin liittyvä vuorovaikutus muuttuu. Jos ja kun siis viittomakielisten tekemä työ ja sen sisältämä vuorovaikutus muuttuu, tulkitkin joutuvat tarkastelemaan omaa työtään uusien vaatimusten valossa.

3 Viittomakielen tulkin asiantuntijuuden kehittymisen ulottuvuuksista

Aikuiskasvatustieteilijänä lähestyn tässä viittomakielen tulkin työtä tiedon, oppimisen ja asiantuntijuuden käsitteiden avulla. Tulkin yksilöllisen asiantuntijuuden kehittymistä on tulkkauksen tutkimuksessa usein kuvattu vertikaalisena prosessina, tiedon lisääntymisenä ja kumuloitumisena muun muassa viisiportaisen noviisista asiantuntijaan etenevän asteikon avulla (ks. Pöchhacker 2004: 166–168; Sunnari 2003; Vik-Tuovinen 2006). En käy nyt tämän yksilöllisen oppimisen prosessin perusteita kiistämään, mutta tuon sen rinnalle Bereiterin (2002) esittämän täydennyksen.

Asiantuntijuutta käsittelevässä kirjallisuudessa on usein tukeuduttu dikotomiseen käsitykseen asiantuntijatiedon luonteesta: on deklarativista eli sisältötietoa ja proseduraalista eli menetelmätietoa. Bereiter (2002) laajentaa huomattavasti käsitystä asiantuntijataason ongelmanratkaisussa tarvittavasta tiedosta. Ensinnäkin hän erottelee kuusi erilaista tiedon lajia, joiden kaikkien on oltava läsnä asiantuntijaksi kehittämisessä:

- 1) ilmaistavissa oleva, eksplisiittinen tieto (*statable knowledge*)
- 2) hiljainen, implisiittinen ymmärtäminen (*implicit understanding*)

- 3) episodinen tieto (*episodic knowledge*)
- 4) vaikutelmiin perustuva tieto (*impressionistic knowledge*)
- 5) taito (*skill*)
- 6) säätelevä tieto (*regulative knowledge*). (Bereiter 2002: 132–148.)

Nämä tiedon lajit ovat olemassa dynaamisessa suhteessa toisiinsa, mutta ne eivät ole varastoituneena ns. mielen säiliöön – tämä on Bereiterin kritiikki tähänastisille uskomuksille. Toiseksi, Bereiter laajentaa käsitystä asiantuntijuuden progressiivisesta luonteesta aiempaa yhteisöllisempään, sosiokulttuuriseen suuntaan (mts. 158–165).

Jos siis tulkki menee mille tahansa työpaikalle, hänellä on käytössään monenlaista tietoa, muun muassa omiin aikaisempiin kokemuksiin perustuvaa tietoa. Toimeksiannon aikana hän kohtaa useita ihmisiä, joiden tietorakenteet ovat yhtä lailla monitasoisia ja -tahoisia. Tulkki on ehkä saanut ennakkomateriaalia, tutustunut siihen, opiskellut sitä joko pinnallisesti tai yrittänyt ymmärtää sitä syvällisesti. Tämän hän on tehnyt todennäköisesti yksin ainakin tiettyyn rajaan asti, hänen mahdollinen työparinsa on todennäköisesti valmistautunut omalla tavallaan omalla tahollaan. Toimeksiannon aikana tulkin tietomäärä saattaa karttua ja hän saattaa myös havaita uudenlaisia yhteyksiä käsiteltävien asioiden välillä. Tiedon portailta nousemisen metafora tuntuu tässä yhteydessä käytökelpoiselta: tiedon määrän lisääntymisestä ja tietorakenteiden täydentymisestä ajan mittaan rakentuu vähitellen asiantuntijuutta.

Tämän metaforan rinnalla on syytä tarkastella myös asiantuntijuuden horisontaalista ulottuvuutta eli sitä, millä tavoin asiantuntijuus on myös yhteisöllistä, kun liikutaan rinnakkaisissa toimintakonteksteissa ja niiden välillä (Engeström, Engeström & Kärkkäinen 1995: 14). Valotan tätä asiantuntijuuden yhteisöllistä näkökulmaa haastatteluaineistossa kuvatun autenttisen esimerkin avulla.

Haastattelussa tulkki kuvasi sitä, miten hän ennen tilaisuutta pyysi puhujalta tarkennusta erääseen kirjallisessa ennakkomateriaalissa olleeseen yksityiskohtaan. Tulkki pyysi päästä osalliseksi toisen asiantuntijan tiedosta, kun hänen oma siihenastinen tietonsa ei valmistautumisesta huolimatta tuntunut riittävältä – aihepiiri oli tulkkille entuudestaan melko vieras. Puhuja vastasi pyyntöön futurissa: ”Kyllä ne siinä sitten selviää.” Tulkki ei kysynyt uudestaan (aineistosta ei käy ilmi, miksi), ja hän totesi asiasta jälkikäteen: ”Kyllä ne siinä sitten selvisivätkin, jotenkin.” Episodista saa vaikutelman, että puhuja halusi pitää selvän rajan toimijoiden vastuualueiden välillä. Pitikö hän tulkkia vain instrumenttinaan vai oliko kysymyksen ajoitus väärä? Olisiko vastaus helpottanut tulkin työtä? Tulkki piti luennon sisällön selkeää esille tuomista yhteisenä tavoitteena, ei ainoastaan tulkin yksityisenä huolena siitä, miten suoritus onnistuu.

Tulkin valmistautumisprosessia voidaan tarkastella rinnastamalla se oppimisprosessiin. Esimerkitapauksen tulkki oli valmistautunut toimeksiantoon yksin saamansa kirjallisen materiaalin varassa, opiskellut aineistoa. Tämä osuus on yksityistä, tietoa lisäävää toimintaa ja luonteeltaan vertikaalista. Ennen tulkkauksilannetta hän keskusteli asiasta työparinsa kanssa eli toi osan oppimisprosessistaan julkiseksi, tämän teon sisältämä liike on horisontaalista. Lisäksi hän päätti vielä pyytää tarkennusta puhujalta eli teki omaa oppimisprosessiaan julkiseksi myös siihen suuntaan, edelleen horisontaalisesti. Tulkkau-

uksen aikana asiat ilmeisesti jotenkin lokahtelivat kohdalleen, yksityisen oppimisen puolella, koska tulkki oli suhteellisen tyytyväinen työhönsä lausueessaan: ”Kyllä ne siinä sitten selvisivätkin, jotenkin.”

Tulkki liikkui asiantuntemuksensa molemmilla ulottuvuuksilla, sekä vertikaalisella että horisontaalisella. Erityisen merkittävää on se, että vertikaaliselta ulottuvuudelta horisontaaliselle siirtyessään hän samalla toi keskeneräisen oppimisprosessinsa muiden nähtäväksi, julkiseksi. Oppimista on totuttu pitämään hyvin yksilöllisenä, yksityisenä ja intiiminä asiana. Yhteisöllisyys merkitsee kuitenkin myös julkisuutta, omien tietojen ja taitojen näytteille asettamista. Tulkki tuo keskeneräisyytensä tulkkaustilanteessa kaikkien nähtäväksi, kuultavaksi ja arvioitavaksi.

Tulkin selviytymisstrategiana kuvatussa tilanteessa oli se, että hän käytti erilaisia diskurssin merkitsijöitä tulkkauksen lomassa osoittamassa niitä kohtia, joissa hän oli epävarma. Epävarmuus ei johtunut siitä, että tulkki olisi arvioinut väärin omat taitonsa tulkkaustilanteen vaatimusten suhteen, vaan tekstin monimerkityksisyydestä: tulkilla ei valmistautumisesta huolimatta ollut riittävän selkeää kuvaa yksityiskohdista, koska hänellä oli ollut pääsy ainoastaan eksplisiittiseen tietoon ja mahdollisesti työparinsa implisiittiseen ja impressionistiseen tietoon. Kirjallisesta aineistosta ja puhujan suullisesta esityksestä muodostuneita tulkintavaihtoehtoja oli ainakin kaksi, mutta tulkki ei osannut päättää, kumpi niistä on ”oikea”. Hän päätti tuoda esiin viittomakielisille asiakkailleen sen, että yksityiskohdasta olisi vuorovaikutuksen lomassa ”neuvoteltava”.

4 Yhteistyöaloitteet tulkin työn tukena

Tutkimuskohteenani ollut vakiintunut tulkkauksen toimintajärjestelmä osoitti, että tulkkauksen tutkimuksessa laajalti käsitelty siirtymä tulkin ”konemaisesta” toiminnasta kohti Wadensjön (1998) kuvailemaa ns. koordinoivaa tehtäväkuvaa on käynnissä. Tässä työyhteisössä muutos ilmeni erilaisissa tulkkaustilanteen osapuolten keskinäiseen työnjakoon liittyvissä teoissa, joita kutsun **yhteistyöaloitteiksi**. Ne ovat tekoja, joilla tulkkaustilanteiden osanottajat tässä aineistossa ilmensivät haluaan edistää vuorovaikutusta: he osallistuivat tulkkaukseen ja tukivat tulkkeja työssään.

Yhteistyöaloitteet jakautuivat kahteen pääluokkaan: toimintatavoista neuvottelemiseen ja kielellisestä muodosta ja merkityksestä neuvottelemiseen. Toimintatavoista neuvottelemiseen liittyvät aloitteet kuvasivat tapoja, joilla tulkattuun keskusteluun tuotettiin ”ylimääräisiä” toimintaa koordinoivia puheenvuoroja, esimerkiksi neuvoja puhujalle, joka käytti visuaalisia havaintovälineitä (vuorovaihtosäännöistä ja vuorojen jakelusta ks. Leinonen 2006). Tätä strategiaa hienovaraisempi menettely on se, miten tulkki kutsuu osanottajia yhteistyöhön ilmaisemalla asiakkailleen, että hän ei ole täysin varma tulkinnoksensa kielellisistä ratkaisuista tai sisällön ymmärtämisestä. Useita kertoja osanottajat myös vastasivat niihin yhteistyöaloitteisiin, joita tulkit tällaisissa kohdissa tekivät – tätä vuorovaikutusta kutsun kielellisestä muodosta ja merkityksestä neuvottelemiseksi. Muodolla tarkoitan tässä ilmaisun rakennepiirteitä ja merkityksellä ilmaisun tilannesidonnaista sisältöä.

Haastatteluissa tulkit kuvasivat ilmaisevansa epävarmuutta asiasisällön suhteen tiettyjen eleiden, ilmeiden sekä katseen suuntaamisen avulla silloin, kun he tulkkasivat suomen kielestä viittomakieleen päin. He pysäyttivät yhtenäisen ja sulavan liikkeiden virran sekunnin murto-osaksi, jatkoivat viittomista kulmat ehkä hieman kurtussa, viittoman liikettä aavistuksen verran hidastaen, ja koko ajan heillä oli tiivis katsekontakti viittomakieliseen asiakkaaseen. Tällaisen olemuksen avulla tuotettu ekstralingvistinen kerrostuma toimi heidän työympäristössään diskursiivisena merkitsijänä ja toi tulkattavaan keskusteluun toisen keskustelujuonteen, joka olikin tulkin ja asiakkaan välinen. Tällaisen vähäeleisen signaalin jälkeen asiakkaalle tarjoutuu mahdollisuus vastata aloitteeseen eli osallistua merkityksen tarkentamiseen:

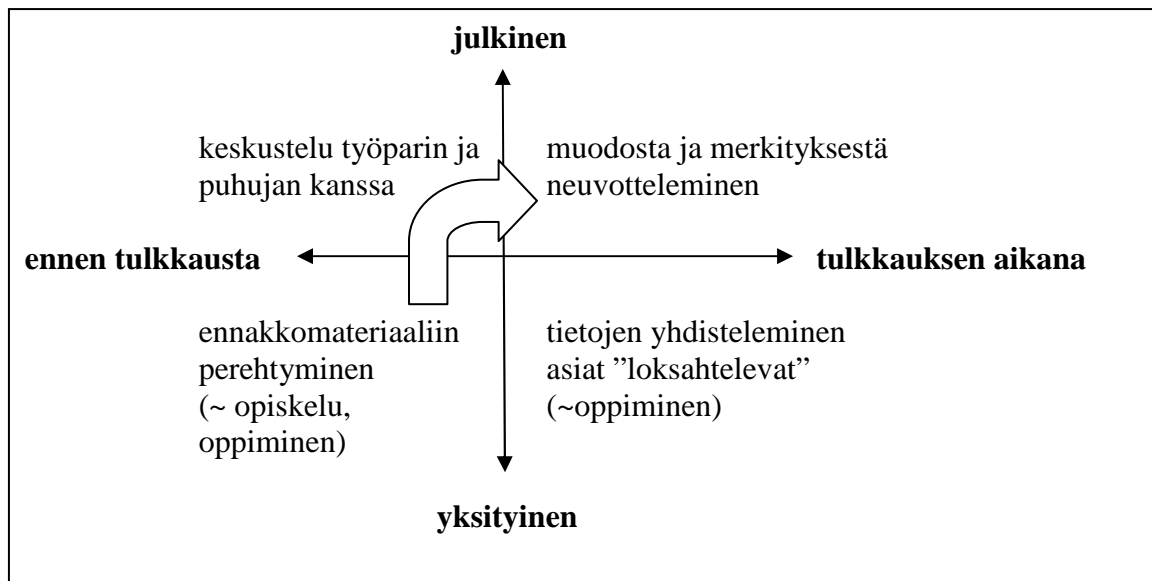
- 1) Hän voi esimerkiksi pienellä suun mutristamisella (PSK: 1219) varmistaa tulkille, että tulkin valitsemat viittomat ovat oikeita, että viitottu kokonaisuus on selkeä ja järkeenkäypä tai että hän on ymmärtänyt.
- 2) Hän voi ns. heittää viittoman eli viittoa tulkin tuotosta korjaavan tai täydentävän viittoman tai muodostaa siihen liittyvän sanahahmon huuliollaan, jolloin tulkki pystyy välittömästi korjaamaan tuotostaan.
- 3) Hän saattaa seurata tulkkausta täysin ilmeettömänä ja olla reagoimatta merkitsijään, jolloin tulkki jatkaa tulkkausta epävarmuustekijän varassa.
- 4) Hän saattaa kurtistaa kulmiaan osoittaakseen, että tulkinnos on jotenkin epäselvä, jolloin tulkki saa vihjeen, että hänen on tehtävä puhujalle tarkentava kysymys.
- 5) Hän voi pyytää puheenvuoron, jossa tekee asiaa koskevan tarkentavan kysymyksen itse.

Tämänkaltaisen tulkin ja viittomakielisen asiakkaan välinen yhteistyö edistää tulkattua vuorovaikutusta, helpottaa tulkin työskentelyä ja kartuttaa samalla tulkin kokemusta vastaisen varalle. Tulkilta tämä edellytti rohkeutta tuoda epävarmuus esiin, konkreettisesti asiakkaan silmien eteen ja asiakkaalta vastaavasti taitoa tunnistaa rinnakkaisen keskustelujuonteen merkitsijät. Kyseessä ei kuitenkaan ole keinotekoinen yksistään tulkkausta varten kehitetty strategia, vaan luonnollinen viittomakielisessä yhteisössä käytössä oleva diskurssi-strategia. Näiden, jo olemassa olevien keinojen käyttöön saaminen tulkkaustilanteisiin olisikin valtava resurssi, joka pitäisi laajemmin hyödyntää. Suomalaisen viittomakielen tutkimusta myös diskurssitasoin ilmiöistä tarvittaisiin tulkkausstrategioiden kehittämisen tueksi, jotta strategioissa noudatettaisiin viitotun kielen luonnollisia lainalaisuuksia.

Myös tulkin ja kuulevan asiakkaan välisestä yhteistyöstä löytyi esimerkkejä, jotka ovat hyvin lupaavia tulkkauksen yhteisöllisen asiantuntijuuden kehitysnäkymien kannalta. Kun tulkki oli epävarma siitä, miten hän tulkkaisi viittomakielisen esityksen suomen kielelle, hänen puheeseensa saattoi tulla lyhyt tauko tai selkeä katkos, ääneen tuli epävarmuutta ja äänen voimakkuus heikkeni. Joskus tulkki kohdisti kysyvän katseen puhujaan. Tällöin tilanteen kuuleva osapuoli saattoi toistaa asian toisin sanoin kohdistamatta sanojaan erityisesti tulkille. Jotkut kuulevat käyttivät hienovaraisen puheenvuoron tässä tarkoituksessa: kysyen ikään kuin itseään varten viittojalta tarkennusta asiaan, jonka tulkkauksessa oli epätarkkuutta. Kuuleva saattoi myös lausua (joskus huudahtaakin) jonkin yksittäisen sanan tai termin, jonka tulkki saattoi ottaa käyttöönsä joko korjaten

tai täydentäen aiempaa tuotostaan. – Tulkit kertoivat yksilöhaastatteluissa, että joskus talon ulkopuolelta lisätyövoimaksi tulevat tulkit saattavat kokea erityisesti tämän ”heittämisiksi” kutsutun korjaamisen ja täydentämisen kritiikkinä ammattitaitoaan kohtaan, jotkut ulkopuoliset suorastaan loukkaantuvat. Talon tulkkeja suhtautuminen on hämmästyttäneytkin, sillä he pitävät ”heittämisestä” auttamisena ja energiaa säästävänä työtapana, sillä ”se kuuluu talon kulttuuriin”. Kyseessä on kahden erilaisen toimintajärjestelmän välinen ristiriita: vanha, yksilölliseen ja konemaiseen työtapaan perustuva toiminta ja uusi, yhteisöllinen ja yhteisvastuullinen toiminta törmäävät. Kuvassa 1 kuvaan oppimisen luonnetta ja tulkkauksen dialogisuuden ulottuvuutta nelikenttäkuvion avulla.

Kuva 1. Tulkin oppiminen toimeksiintoon valmistautumisessa ja toimeksiannon aikana.

Muodosta ja merkityksestä neuvotteleminen ilmentää sosiaalisen konstruktionismin ajatusta siitä, että sosiaalinen todellisuus on jatkuvaa neuvottelemista merkityksistä (Jokinen, Juhila & Suoninen 1999: 10). Tulkatussa vuorovaikutustilanteessa neuvottelujuonteita näyttäisi samanaikaisesti olevan käynnissä useita – lisäksi on muistettava se tiedollisten elementtien määrä, joka aiemmin esiteltiin. Olisiko siis oikein ja kohtuullista, että tulkki saisi kulloiseltakin työyhteisöltään eli tulkkaustilanteen osanottajilta kaiken mahdollisen tuen ja tiedon jo etukäteen, jotta tulkkaustilanteessa tapahtuva julkisen oppimisen määrää voitaisiin minimoida? Olisiko yhteisöllisemmän toimintatavan soveltamisesta apua, kun muilla työpaikoilla tapahtuvissa tulkkaustilanteissa pyritään parantamaan tulkkauksen laatua?

5 Neuvotteleva solmutyöskentely tulkkien työn tueksi?

Tutkielmassani kuvattu työtapa on syntynyt tietyssä paikallisessa yhteisössä, jossa verkostoon syntyvät toimintatiimit ovat luonteeltaan suhteellisen pysyviä. Suurin osa työpaikkatulkkauksesta tapahtuu kuitenkin asioimistulkkauksen kentällä, satunnaisten kohtaamisten varassa. Aikuiskasvatuksen kentällä kehittävän työntutkimuksen piirissä ha-

vainnot yksilösuoritusten rajallisuudesta ovat johtaneet uudenlaisen työskentelytavan mallintamiseen, hypoteesiin neuvottelevasta solmutyöstä. Siinä **solmulla** tarkoitetaan tilapäisesti yhteen liittyneiden asiantuntijoiden toimintaa yhteisen ongelman ratkaisemiseksi ilman, että kukaan osapuolista olisi kiinteästi toimintaa johtava tai määräävä. (Engeström 2004: 82, 87.) Esimerkiksi työpaikan kokouksissa tai yt-neuvotteluissa edustettuina olevat työnantaja, työntekijät ja mahdolliset muut tahot sekä paikalle kutsuttu viittomakielen tulkki voisivat muodostaa tällaisen solmun. Tilanteen lauettua solmu purkautuu.

Solmut rakentuvat ja purkautuvat melko nopeasti tilanteen mukaan. Tällainen työtapa kehittyi historiallisesti käsityön, standardoidun työn ja massaräätälöinnin vaiheiden jälkeen, ja siinä on paljon yhtäläisyyksiä yhteiskehittelyyn. Solmutyöskentelyssä ei ole pysyvää työnjohtoa tai työnjakoa, vaan palvelu – tässä siis tulkkaus – on toimintaa, jossa ”*the center does not hold*”. (Engeström, Engeström & Vähäaho 1999: 346.) Solmutyötä ei voi tarkastella vakiintuneen toiminnan näkökulmasta, vaan palvelua muokataan jatkuvasti yhdessä asiakkaiden kanssa niin, että asiakkaat itse osallistuvat siihen aktiivisesti (Launis & Engeström 2005: 78). Tämä voisi olla yksi tulkkauksen lähikehityksen vyöhykkeelle sijoittuva ilmiö: yksilöllisestä asiantuntijuudesta yhteisölliseen solmutyöskentelyyn, jossa vuorovaikutusta edistetään yhteisvastuullisesti muodoista ja merkkisistä neuvottelemalla.

Solmutyöskentelyyn sisältyvä ajatus horisontaalisesta asiantuntijuudesta on hyvin tärkeä viittomakielen tulkkauksen viitekehityksessä: yksittäinen tulkki ei mitenkään voi yksin hallita tulkkaustilanteen kaikkien osapuolten tietovarantoa, ymmärtää kaikkea – ja jonkinasteista ymmärtämistä vielä toistaiseksi pidetään tulkkauksen kannalta välttämättömänä. Yhteisöllisen asiantuntijuuden käsitteeseen tukeutuminen edellyttää keskustelua tulkkauksen laatuksista eri osapuolten kanssa: mitä kukin osapuoli toivoo ja on valmis itse tekemään paremman vuorovaikutuksen eteen. Sen jälkeen uutta työtapaa on kehitettävä tietoisesti, toimintaa arvioitava ja määriteltävä tarvittaessa uudelleen. Vasta pidemmän kokeilun jälkeen voidaan arvioida, onko edellä kuvatun dialogisen toimintamallin teoreettinen hypoteesi elinvoimainen.

6 Lopuksi

Tulkin työ jo sinänsä on julkista; viittomakielen tulkkauksessa koko tulkki on näkyvässä koko ajan. Tässä artikkelissa olen tarkastellut sitä, miten myös tulkin oppiminen tulee julkiseksi. Miten tulkki ensinnäkin ilmaisee asiakkailleen, että hän on vasta oppimaisillaan, oivaltamaisillaan jonkin asian, mutta ei ole siitä täysin varma? Miten tulkkaustilanteen eri osapuolet suhtautuvat tähän? Entä jos käykin niin, että tulkki päättää peittää epävarmuutensa, pitää oppimisensa tai oppimattomuutensa yksityisenä? On nimittäin mahdollista, että tulkki peittää hämmennyksensä ja päättää enemmän tai vähemmän tietoisesti jättää tällaisen osuuden tulkinnoksesta pois (ks. *intentional omissions*, Napier 2002). Ammattietiikan kannalta tällainen ratkaisu voi olla arveluttava. Tilanteen arviointiin vaikuttanee myös oppimisen julkisuuden aspekti: miten hyvä kyky tulkilla on sietää epävarmuutta ja keskeneräisyyttä – ja miten hyvä kyky tulkilla on oppia ongelmistaan, virheistään ja vaikeuksistaan. Toisin sanoen: onko hänen asiantuntijuutensa

ainoastaan staattista vai myös progressiivista, ainoastaan vertikaalista vai myös horisontaalista, ainoastaan yksilöllisiin taitoihin nojautuvaa vai myös yhteisöllistä vuorovaikutusta ja yhteisvastuullisuutta tavoittelevaa.

Lähteet

Bereiter, Carl 2002. *Education and mind in the knowledge age*. Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.

Engeström, Yrjö 2004. *Ekspantiivinen oppiminen ja yhteiskehittely työssä*. Tampere: Vastapaino.

Engeström, Yrjö, Ritva Engeström & Merja Kärkkäinen 1995. Oppiminen ja ongelmanratkaisu monimutkaisissa työprosesseissa. *Aikuiskasvatus* 15:1, 14–17.

Engeström, Yrjö, Ritva Engeström & Tarja Vähäaho 1999. When the center does not hold: The importance of knotworking. Teoksessa: Seth Chaiklin, Marianne Hedegaard & Uffe Juul Jensen (toim.) *Activity theory and social practice*. Aarhus University Press, 345–374.

Jokinen, Arja, Kirsi Juhila & Eero Suoninen (toim.) 1999. *Diskurssianalyysi liikkeessä*. Tampere: Vastapaino.

Launis, Kirsti & Yrjö Engeström 2005. Asiantuntijuus muuttuvassa työtoiminnassa. Teoksessa: A. Eteläpelto & P. Tynjälä. (toim.) *Oppiminen ja asiantuntijuus. Työelämän ja koulutuksen näkökulmia*. Helsinki: WSOY, 64–81.

Leinonen, Satu 2006. Tulkin roolin rakentamisen keinot keskusteluanalyysin näkökulmasta. Esitelmä. *Kääntämisen ja tulkkauksen tutkimuksen symposiumi*. Kansainvälisen viestinnän laitos, Joensuun yliopisto. 22.4.2006. Savonlinna.

Linnakangas, Ritva, Asko Suikkanen, Victor Savtschenko & Lauri Virta 2006. *Uuden alussa vai umpikujassa? Vammaiset matkalla yhdenvertaiseen kansalaisuuteen*. Raportteja 15/2006. Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskus STAKES.

Napier, Jemina 2002. *Sign language interpreting. Linguistic coping strategies*. Colford: Douglas – McLean.

PSK = *Suomalaisen viittomakielen perussanakirja*. 1998. Kuurojen Liitto ry ja Kotimaisten kielten tutkimuskeskus. Helsinki: Kuurojen Liitto ry. [viitteen yhteydessä mainitulla numerolla viitataan samannumeroiseen sanakirja-artikkeliin]

Pöchhacker, Franz 2004. *Introducing interpreting studies*. London and New York: Routledge.

Rainó, Päivi 2006a. Ammattikielten kehittämisestä suomalaisessa viittomakielessä. *Terminfo* 3. Sanastokeskus, 16–19.

Rainò, Päivi 2006b. Viittomien leksikaalisesta kuvauksesta. Teoksessa: Mickael Suominen, Antti Arppe, Anu Airola, Orvokki Heinämäki, Matti Miestamo, Urho Määttä, Jussi Niemi, Kari K. Pitkänen & Kaius Sinnemäki (toim.) *A man of measure. Festschrift in honour of Fred Karlsson. SKY Journal of Linguistics* 19, 236–242. Saatavissa: <http://www.ling.helsinki.fi/sky/julkaisut/sky2006special.shtml> [viitattu 23.1.2007].

Salmi, Eeva & Mikko Laakso 2005. *Maahan lämpimään – Suomen viittomakielisten historia*. Helsinki: Kuurojen Liitto ry.

Sunnari, Marianna 2003. Expert and novice performance in simultaneous interpreting: implications for quality assessment. Teoksessa: Ángela Collados Ais, M. Manuela Fernández Sánchez & Daniel Gile (toim.) *La Evaluación de la calidad en interpretación: Investigación*. Actas del I congreso internacional sobre evaluación de la calidad en interpretación de conferencias. Almuñécar 2001. Granada: Editorial Comares. *Interlingua* 37, 235–247.

Victor, Bart & Andrew C. Boynton 1998. *Invented here: Maximizing your organization's internal growth and profitability*. Boston: Harvard Business School Press.

Vik-Tuovinen, Gun-Viol 2006. *Tolkning på olika nivåer av professionalitet*. Väitöskirja. Vaasan yliopisto. *Acta Wasaensia* Nr 153: Språkvetenskap 29.

Wadensjö, Cecilia 1998. *Interpreting in Interaction*. London: Longman.